

UITERST RECHTS IN VLAANDEREN VOOR, TIJDENS EN NA DE TWEEDE WERELDOORLOG

Het Verdinaso

Onlangs verschenen weer enkele boeken over de uiterste rechterzijde in België.

Nog net voor uitgeverij Soethoudt definitief over de kop ging, bracht ze een boek uit van Jan Creve over de geschiedenis van het Verdinaso en zijn milities (1). Creve zal wel niet gelukkig zijn met het feit dat hij wellicht kan fluiten naar zijn auteursloon, maar ik vermoed dat hij al evenmin heeft gejuicht toen hij zijn boek voor het eerst zag. Soethoudt is er nl. in geslaagd de talrijke en originele foto's die Creve bij elkaar heeft gezocht op een abominabele manier af te drukken. Overigens heeft de uitgeverij voor de vormgeving van het boek zich duidelijk geïnspireerd op de reeks "Retrospectief" van uitgeverij Lannoo.

Jan Creve is een jong historicus, enkele jaren geleden afgestudeerd aan de RUG. Zijn boek is gebaseerd op zijn licentiaatsverhandeling over de milities van het Verdinaso. Vandaar dat hij in dit boek een sterke nadruk legt op deze formaties en minder op de andere geleding-en van het "Verbond van Dietse Nationaal Solidaristen". De structuur van het Verdinaso berust op vier peilers : het Verdinaso zelf als politieke beweging, de Dietse Militie die na de wet van 29 juli 1934 werd omgevormd tot de Dinaso Militanten Orde (DMO), het Verbond van Nationale Arbeiders Syndicaten dat later werd omgevormd tot het Verbond van Dinaso Corporaties en tenslotte het Verbond van Dinaso Knapenvendels (de Jong-Dinaso's). In 1936 werd ook nog het Verbond van Dinaso vrouwen en meisjes opgericht. Maar alleen de politieke formatie en haar militie/militantenorde ontgroeide het embryonale stadium. In het Verbond namen de militanten een steeds belangrijker plaats in om tenslotte tijdens de Tweede Wereldoorlog het Verdinaso volledig te incorporeren. Creves invalshoek is dus zeker niet arbitrair gekozen.

Creve schrijft duidelijk met veel sympathie over het Verdinaso maar hij is een te goed vakman om de objectiviteit daar onder te doen lijden.

Daarmee is meteen het belangrijkste gezegd. Het boek is gebaseerd op serieus bronnenonderzoek, de resultaten zijn gepresenteerd in een strak gestructureerde en goed geschreven synthese en Creve gebruikt bovendien op een wetenschappelijk volkomen verantwoorde wijze de resultaten van een twintigtal interviews. Hiermee levert hij een nieuw bewijs van het nut van mondelinge bronnen voor de bestudering van de Eigentijdse Geschiedenis. Het boek is momenteel de beste oriënterende lectuur over het Verdinaso. Dat neemt niet weg dat het enkele serieuze tekortkomingen vertoont waar ik het hier over wil hebben.

De interessantste feitelijke gegevens brengt de auteur samen op het einde van zijn boek. Daar schrijft hij nl. een hoofdstuk over de getalsterkte van het Verdinaso en vooral van de milities. Het blijkt dat het Verbond nooit veel meer dan 2000 leden heeft geteld terwijl de DMO op haar vooroorlogse hoogtepunt met veel moeite 600 militanten in lijn kon brengen. In Nederland en in Wallonië was het Verdinaso letterlijk "quantité négligable" (resp. enkele honderden en enkele tientallen leden). Het is jammer dat Creve daaruit geen conclusies trekt en geen correctie aanbrengt aan het traditionele beeld van het Verdinaso als een beweging die zwaar heeft gewogen op de rechterzijde voor de oorlog. Creve mist hier een eerste maal de kans om werkelijk te demythologiseren. Wegens het feit dat het Verbond een minieme aanhang had, hebben de traditionele machten in België zich nooit werkelijk bedreigd gevoeld door het Verdinaso. Het is een mythe die vooral door gewezen leden van het Verbond wordt gekoesterd. Jef Van Bilsen, één van Creves voornaamste getuigen verklaarde hem al lachend dat hij destijds meende dat Leopold Van Severen hen ter hulp zou roepen om het land te redden. Vele van de vroegere medestanders van Van Bilsen geloven dit nog steeds. Zij worden in hun visie gesterkt door het feit dat hun leider contacten had "met diverse vooraanstaanden". De namen zijn bekend, het zijn ook altijd dezelfde : Louis de Lichtervelde, Charles Terlinden, Paul Crockaert, Pierre Nothomb, Carton de Wiart enz... Het zou dringend nodig zijn eens te bestuderen wat die contacten nu juist hebben betekend. Creve schrijft hierover nauwelijks iets nieuws. In 1937 werd door Dinaso's het Comité voor Politieke en Sociaal-Economische Voorlichting opgericht dat een reeks voordrachten inrichtte met professor Van der Essen, Louis de Lichtervelde, Frans Van Cauwelaert, Tony Herbert en Joris Van Severen. Vanuit het Verdinaso werd ook een vereniging België-Nederland-Luxemburg opgericht waarvan verschillende personaliteiten lid waren. Einde 1939 richtten Pierre Nothomb en Joris Van Severen samen de Ligue pour l'Indépendance Nationale op. Cre-

ve kan ook de bewering van Walter De Bock dat Van Severen contact had met Hendrik De Man en Spaak hard maken maar weet evenmin iets te vertellen over de aard van die contacten, laat staan waartoe zij leidden. Al deze zaken bewijzen zeer weinig. Zij tonen alleen aan dat een aantal Dinaso's en Van Severen salonfähig genoeg waren voor "bepaalde kringen van vooraanstaanden".

Ook de mythe rond "de Leider" wordt in het boek van Creve nauwkeurig getoetst aan de historische werkelijkheid. In feite blijft de auteur voor een stuk gevangen zitten in de mythe. "Wie was nu eigenlijk Joris Van Severen" vraagt hij zich af. "Hij werd geboren op 19 juli 1894 in het Westvlaamse Wakken. Geboren in een burgerlijk en welstellend milieu, liep hij school op het St. Barbaracollege te Gent. Evenals anderen leerde hij hier de werken van Guido Gezelle en Albrecht Rodenbach kennen en kwam zodoende in contact met de Vlaamse beweging. Hij schreef gedichten en droomde ervan voor Vlaanderen te worden wat Daniel O'Connell voor Ierland was. Op 18-jarige leeftijd komt hij aan de Rijksuniversiteit terecht waar hij rechten begint te studeren. Zijn studies worden echter afgebroken door de 1ste wereldoorlog. Kort na het uitbreken van de oorlog wordt Van Severen opgeroepen (...)" Over zijn periode aan het IJzerfront zal hij later getuigen dat het "in de loopgrachten van de IJzer is dat hij zijn volk heeft weergevonden". Dit is het soort historiografie waaraan we werkelijk geen behoefte meer hebben. Waarom meende een deel van de burgerij in Vlaanderen dat het noodzakelijk was een nieuwe politieke formatie op te richten ? Elke monocausale verklaring is uit den boze. Maar in de analyse kan men nooit voorbijgaan aan het feit dat het streven naar politieke macht steeds verpakt wordt in een legitimerende ideologie. Van Severen vond "zijn volk" en tegelijkertijd een denkplaatje en een organisatie die hem als jonge ambitieuze man de mogelijkheden tot een snelle opgang boden. Het legde hem geen wind-eieren. In 1921 werd hij, 27 jaar oud, volksvertegenwoordiger voor de Frontpartij. Creve beschrijft dan een Van Severen die worstelt met allerlei denkbeelden, zoekend naar een evenwicht tussen nationalisme en internationalisme. Van Severen zou zijn ideologische kaas in stijgende mate vinden in Frankrijk bij mensen als Maurras, Maritain, Barrès en Valois. Hij opteerde voor een integristisch nationalisme en katholicisme. Later zal Van Severen Charles Maurras aanduiden als zijn grote leermeester. Eric Defoort betwijfelde dat in zijn studie over Maurras en de Action Française in België. Hij betitelt de ideologie van Van Severen en deze van het Verdinaso in het algemeen als een leerstellige bazaar met een veelheid van ingrediënten : ideeën

afkomstig van de revolutionaire syndicalist Georges Sorel, de behoudende Oostenrijkse socioloog Othmar Spann, de Franse paternalistische sociaal-katholiek La tour du Pin, de Duitse moraaltheoloog Heinrich Pesch, de Italiaan d'Annunzio, de fascistoïde Fransman Georges Valois, de republikeinse nationalist Maurice Barrès en vele anderen, waarbij uiteraard de integrale nationalist Maurras niet ontbrak. Maurras één van de vele of de leermeester van Van Severen ? Creve opteert voor het laatste. Dat blijkt volgens hem uit de opbouw van Van Severens bibliotheek en "enkele archiefstukken". Daarmee moet de lezer het doen. Hij maakt eigenlijk geen grondige analyse van Van Severens ideologische evolutie. Ook op dat vlak mist Creve de kans om aan een stuk demystificatie te doen. Het valt mij op dat vele oud-Dinaso's, ook sommigen die afstand genomen hebben van hun verleden, voor wat het genie van hun gewezen leider betreft in termen spreken die blijkgeven van de puurste verering. Men mag Van Severen gerust een bon vivant noemen, ja zelfs een hoereloper, als men maar niet twijfelt aan het feit dat hun leider een groot ziener was en een geniaal denker. Nochtans zijn er aanwijzingen genoeg om daar aan te twifelen. Defoort die de Dinaso's bestudeerde, zijn oordeel kennen we al : leerstellige bazaar. Willemsen komt in zijn geschiedenis van het Vlaams-nationalisme tot de conclusie dat Van Severen alle eigenschappen miste van een kundig parlementariër. Was Van Severen wel in staat zijn visie te meten met die van anderen ? Is de evolutie naar het autoritarisme niet voor een stuk te wijten aan intellectuele zwakte ? Verdroeg Van Severen naast zich mensen met een zekere denkkraft ? Het zijn vragen die de Van Severen-biograaf niet uit de weg mag gaan. Misschien bieden de antwoorden een nieuwe dimensie aan bepaalde kwesties zoals bv. het ontslag van Wies Moens, de contactstoornis tussen Tony Herbert en Van Severen, het voortdurend partijkiezen van Van Severen voor de militanten (de jaknikkers) tegen het politieke kader...

Zoals reeds gezegd ligt het zwaartepunt van Creves boek op de Dinaso-militie/militantenorde. Ook hier blijft hij voor een stuk gevangen door de mythe die hierrond is gegroeid. Creve stelt dat de milities en militanten een zuivere defensieve houding innamen en enkel maar tegenstrevers in elkaar ramden nadat zij zelf reeds klappen hadden geïncasiseerd. Creves voornaamste bronnen voor de exploten van deze organisaties zijn "Hier Dinaso !", de Dinaso-periodiek en getuigenissen van gewezen Dinaso's. Dit eenzijdig bronnenmateriaal is natuurlijk geenszins voldoende om een evenwichtig beeld te schetsen. Sommige getuigenissen vragen gewoon een historisch-kritische toets. Neem nu deze

van Jef Van Bilsen, destijds hoofdman van de studentenafdeling te Leuven : "Ik ben er van overtuigd op grond van mijn persoonlijke ervaring dat de militie zuiver defensief, nooit en nergens agressief is opgetreden en dat zij verschillende keren de klappen heeft moeten opvangen. De socialistische groepen hebben dat abstract gezien. Die waren anti-fascistisch, ze gingen uit van een geïn-doctrineerde, respectabele, anti-fascistische ideologie en van dat standpunt uit zochten ze de plaatselijke fascist... en hebben daardoor een fascistische houding aangenomen, zij hebben op ons geknuppeld alsof wij de SA waren, terwijl zij zich als dusdanig gedroegen." Creve schrijft zelf dat de DM ontstond uit een jungle van ontlukende verweerkorpsen. Allerlei merkwaardige figuren kwamen op die manier in de DM terecht. Ideologie speelde daarbij weinig rol. De opleiding met als vast bestanddeel allerlei gevechtssporten trok velen aan. Ik geloof niet dat het type militant dat zich hier toe aangetrokken voelde zich "pour les besoins de la cause" liet moles-teren. Ik geloof ook niet dat zij niet zelf incidenten zouden hebben uitgelokt.

Een enkele keer verliest Creve zijn zin voor objectiviteit. Met name waar hij even het antisemitisme bij het Verdinaso aanraakt, wint de apologeet het van de historicus. Hij meent dat het antisemitisme niet zo'n vaart liep en hij zegt dat hij niet zo veel "echt" antisemitische uitspraken of artikels heeft gevonden. Hij citeert wel de Nederlandse Dinaso Ernest Michel die zich afzette tegen een racistisch geïnspireerd antisemitisme. Het officiële Verdinaso-standpunt was dat de Joden beschouwd dienden te worden als vreemdelingen die nauwkeurig moesten worden gecontroleerd. Zij konden ook geen leidende posities bekleden in het Dietse Rijk. Creve had er nog aan moeten toevoegen dat de Jood in dat Rijk ook geen burgerrechten kon verwerven. De Jood verwierf dus terug het statuut dat hij eeuwen had bekleed; dat van de paria. Vindt Creve dit niet "echt" antisemitisch ? Overigens verwijst dit standpunt overduidelijk naar het NSDAP-programma en de Nürnberger-wetten. Maar uit een recente studie van Lieven Saerens, verschenen in "Wetenschappelijke Tijdingen" (1987/3), blijkt overduidelijk dat Creve even de andere kant heeft uitgekeken toen hij dit aspect bestudeerde. Saerens heeft honderden antisemitische uitspraken ontdekt in de Dinasopers. Sommigen daarvan winden er weinig doekjes om. In september 1934 luidt het : "Het programma van het Verdinaso zegt : dat uit de Dinaso-staat zullen geweerd worden : vreemdelingen, die de integriteit en de gezondheid der natie bedreigen en aantasten. (...) wanneer het Dinaso in dit land de macht zal veroverd hebben, zullen de

gewenste en afdoende maatregelen worden getroffen om de Aziatische jodenpest uit ons volk te weren !" Creve weet toch ook wel dat de antisemiet Jef De Langhe in 1933 een Verdinasoprogramma schreef waarin diens pseudowetenschappelijk antisemitisme ruimschoots aan bod kwam. De Langhe schreef ook in "Hier Dinaso !" talrijke antisemitische artikels. Saerens wijst er op dat bij De Langhe een evolutie waarneembaar is van een antisemitisme van het Franse type (de Jood als een ontwrichter van het sociaal-economisch leven) naar het Nazitype (antisemitisme vanuit rassentheorie). De Nederlandse bijdragen die vanaf 1934 verschijnen, versterken deze tendens. Binnen het Verdinaso kwam hiertegen reactie van een fractie die het antisemitisme vanuit het Christendom beleed (de Jood als moordenaar van Christus). Het is in dat kader dat het citaat van Michel waarnaar Creve refereert moet worden begrepen. Saerens stelt overigens dat deze opvatting in het Verdinaso marginaal was.

Wat ik ook mis in Creves studie is het onderzoek naar de sociale achtergrond van de Dinaso's. Hij schrijft hierover wel enkele paragrafen maar bij gebrek aan bronnenmateriaal kan hij de lezer geen enkele conclusie aanbieden. Enkel voor Izegem beschikt hij over coherent bronnenmateriaal. Daaruit blijkt dat van de 36 militanten de helft ambachtslui waren. Verder waren 11 arbeiders lid, 2 bedienden en 1 zelfstandige terwijl slechts 2 militanten uit de betere middenklasse kwamen. Nu is Izegem met zijn specifieke socioprofessionele structuur met daarin een belangrijk aandeel van de ambachtelijke huisnijverheid wellicht geen typisch geval, toch valt het hoge percentage ambachtsslieden op. Dat doet de vraag rijzen of het Verdinaso geen sterke aantrekkingskracht had voor mensen die alle heil verwachten van een corporatief stelsel dat een einde stelde aan bepaalde economische mutaties. Met name de kleine middenstand zag zich door de economische crisis bedreigd door proletarizingering en vond weinig gehoor bij de overheid. Nieuw onderzoek over het Verdinaso moet m.i. in die richting gaan;

Het taboe van de collaboratie

In 1982 schreef Jacques Willequet in de "Mededelingen" van Navorsings- en studiecentrum van de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog (Brussel) een artikel waarin hij waarschuwde voor "de verschrikkelijke vereenvoudigers" van de geschiedenis. Hij doelde daarbij op diegenen die de Tweede Wereldoorlog herleiden tot een simpele ideologische strijd tussen goed en kwaad, waarbij iedere onbevangen his-

toriografie reeds bij voorbaat uitgesloten is. Recent verschenen twee boeken die, hoewel mijlen ver van elkaar verwijderd, te vatten zijn onder de noemer "verschrikkelijke vereenvoudigers" van de geschiedenis.

Bij De Nederlandsche Boekhandel/Uitgeverij Pelckmans verscheen "Het Taboe van de Kollaboratie" van De Standaard-journalist Louis Van Roy (2). In een voorwoord schrijft Karel Van Isacker dat "de bedoeling van dit boek er uit bestaat de lezer te bevrijden van de historische misleidingen en hem te laten inzien dat er achter de officiële geschiedenis van de oorlog en de collaboratie nog een andere verzwegene dimensie steekt die onontbeerlijk is om de gebeurtenissen, waaraan een generatie ten onder ging, juister en rechtvaardiger te beoordelen." Wellicht zinspeelt Van Isacker in de eerste plaats op de uitzendingen van Maurice De Wilde. Het boek wordt in ieder geval gepromoot als een "scherp antwoord" op de "Nieuwe Orde". Blijkbaar heeft de uitgever het nog nodig geacht een kritischer "Ten Geleide" toe te voegen. Hierin schrijft Manu Ruys naast de gebruikelijke vriendelijke woorden merkwaardige zaken : "Ik mis de kritische toetsing, en soms erger ik mij aan de onvoorwaardelijke verdediging, het te eenzijdig pleidooi. Ik meen dat dit boek in de eerste plaats moet worden gelezen en beoordeeld als een bekentenis, die voortkomt uit een alles overweldigende behoefte aan rechtvaardiging." Het is zeker niet overdreven. Ik heb al heel wat orationes pro domo gelezen, maar dit slaat alle records. Merkwaardig genoeg is het niet geschreven door iemand die in een collaboratiebeweging heeft gestaan.

Voor Van Roy is de loop van de geschiedenis verbluffend eenvoudig. Aan de ene kant is er alles wat "Belgisch" is : onnatuurlijk, onderdrukkend, haatdragend, onvolks, enz... Aan de andere kant staat het nationalistische Diets Vlaanderen : volks, kristelijk, geëngageerd, rechtvaardig, schoon... Zijn geschiedschrijving is er één van goed en kwaad zonder de minste nuancering. Het tijdsbeeld dat hij in zijn boek schetst is bovendien onaantastbaar : "Wie dat niet heeft meegemaakt, kan niet in het hart van die tijdsperiode kijken. Hij zwijge erover, of hij lere te luisteren" (...) "Wat schijn-geschiedenis aan huidige generaties tracht voor te houden, is niet ernstig (...)".

Van Roy heeft heimwee naar het interbellum want "toen marcheerden nationalistische en katholieke jongeren parallel voor Vlaanderen en voedden ze elk in hun opvatting de Dietslandidee". Hijzelf stond in de KSA en zijn ervaringen extrapoleert hij naar zowat de gehele katholieke jeugd in Vlaanderen. "Op het einde van de jaren dertig brandde in

brede lagen van de Vlaams-katholieke jeugd een Diets besef. Het parallelisme tussen Kristelijk-religieuze, katholiek-politieke, nationalistische en meer autoritair gerichte geleerden was in dat tijdsklimaat zo sprekend, dat een radicaal-gevormde en opgevoede jeugd, zoals de katholieke er één was, geen omwegen naar een ideaal maken kon : Vlaanderen, Dietsland, zelfs de Germaanse verwantschap lagen in één rechte lijn in elkaars verlenging. Dat waren levende begrippen voor de straatvotter, de jonge arbeider, de kollege en de hoogstudent." Voor Van Roy is het dan ook duidelijk dat jongeren met een dergelijke achtergrond als vanzelfsprekend aan het Oostfront terecht kwamen. "De Katholieke Actie heeft zich niet te schamen over haar grote inbreng in het anticommunistisch klaarstomen; ze heeft veeleer te blozen over haar ommezwaai". Van Roy kan niet genoeg woorden vinden om zijn afschuw uit te spreken over een kerk die systematisch partij koos voor het "fransdolle België" en dus tijdens de bezetting tegen de collaboratie en voor het bolsjewisme. "Deze kerkelijk-bolsjewistische ommakeer is mij als een dolk in het hart blijven steken. Na de "bevrijding" in september 1944 heb ik mgr. Coppieters op KSA-bijeenkomsten te Gent verklaringen horen weggeven die het geweten moesten sussen. Tussen de "pest" van het nationaal-socialisme en de "cholera" van het bolsjewisme was niet te kiezen. Dat was een Pilatusredenering. Een politiek georiënteerde Kerk zoals de Belgische er één was, kiest steeds... de zijde van de sterkste partij, van de overwinnaar : tijdens de Spaanse Burgeroorlog was Franco (met steun van nazi's en fascistten) haar man; tijdens WO II ging onmiskenbaar de voorkeur naar Stalin (bondgenoot van het liberale westen en van het heersende establishment)." Zo eenvoudig is dat.

Van Roys visie op de 18-daagse veldtocht en het jaar veertig is al evenmin erg subtiel. Al wat Belgisch was, speelde een rol die veel weg heeft van de Duitse soldaat uit de 3de-rangsfilm van weleer : dom, vals, laf en wreed. Tijdens de meidagen maakte het Belgische establishment zich uit de voeten, maar niet vooraleer de enigen die echt bereid waren zich in te zetten en hun verantwoordelijkheid op te nemen, een dolksteek in de rug toe te brengen door hun leiders weg te voeren naar Franse KZ. Tijdens het eerste bezettingsjaar konden diezelfde Belgische verantwoordelijken niet snel genoeg hun goede diensten aan de bezetter aanbieden terwijl de Vlaams-nationalisten vruchteloos wachtten op enige richtlijn van de regering. Van Roy weet toch ook wel dat het beeld dat hij ophangt even karikaturaal is als de "vaderlandse tricolore-geschiedenis" waartegen hij reageert. Maar blijkbaar heeft hij

de laatste tien jaar de historiografie niet gevolgd. De "officiële geschiedschrijving" houdt helemaal de potjes niet gedekt die Van Roy voor het eerst denkt te openen. Ik beperk me tot de Algemene Geschiedenis der Nederlanden. Daarin schrijft Herman Balthazar over de wegvoeringen van mei '40 en de impact ervan op de latere gebeurtenissen, de vlucht van de regering en zovele andere, de "wondere zomer van '40", de "plannen voor het nieuwe België" ... het komt allemaal aan bod.

De visie van Van Roy op de politieke collaboratie van VNV en De Vlag/SS is interessant maar al evenzeer verminkt door vereenvoudiging en het krampachtig vasthouden aan een monocausale verklaring. De grote boosdoener is dit keer Eggert Reeder die het VNV misbruikte om zijn eigen positie tegen de SS te vrijwaren. Hij dwong het VNV tot een bondgenootschap met die krachten in Duitsland die in wezen niet het minste begrip hadden voor het nationalistische engagementsmotief van het VNV. Dat bondgenootschap leidde er toe dat het VNV zich vastpinde op een Belgisch standpunt en dus de behoeder werd van datgene wat het wilde teniet doen. Tot op zekere hoogte heeft Van Roy gelijk. Deze visie kwam trouwens reeds aan bod in de monumentale artikelenreeks van Albert De Jonghe over de strijd Himmler-Reeder, verschenen in de "Bijdragen" van het reeds genoemde studiecentrum te Brussel. Het valt me op dat Van Roy nauwelijks verwijst naar dit werk en niet in het minst oog heeft voor de talrijke nuanceringen die De Jonghe aanbrengt. De Jonghe benadrukt ook dat de SS in theorie geen verduitsing wenste, hij twijfelt er niet aan dat het in de praktijk daar wel zou toe hebben geleid. Van Roy daarentegen meent dat de De Vlag/SS met haar Grootgermaanse opvatting op de juiste weg zat en in ieder geval te Berlijn in Heinrich Himmler een juiste bondgenoot had gevonden. De man die dat vòòr alle anderen allemaal reeds had begrepen en aangevoeld, natuurlijk de onvermijdelijke Cyriel Verschaeve, "de denker en ziener op de rand van het geniale". Van Roy schrijft over deze Westvlaamse priester/dichter de puurste hagiografie, maar hij maakt niet de fout van zovelen Verschaeve te beschouwen als een naïef en misbruikt dromer. Verschaeve wist zeer goed waar hij naar toe wilde en hij was een overtuigd nationaal-socialist. Van Roy beklaagt de vorsers die de oorlogsgeschiedenis van Verschaeve moeten schrijven op basis van zijn strafdossier bij het Militair Gerechtshof, dat inderdaad bedroevend weinig informatie bevat. Maar hij put dan wel volop uit Gedenkschriften van Verschaeve zoals die werden uitgegeven door Van Sina. Deze uitgave is volkomen onbetrouwbaar en op bepaalde punten een echte vervalsing. Nochtans had Van Roy het manuscript kunnen

raadplegen in het Verschaeve-archief te Brugge. Ik betwijfel echter of dat veel verschil zou uitmaken, want uit de wijze waarop Van Roy het overige geschreven en mondelinge bronnenmateriaal hanteert, blijkt overduidelijk dat de auteur alles weert wat zijn paradigma enigszins verstoort. Complexe geschiedschrijving leent zich immers slecht om gebruikt te worden als wapen tegen dat rotte democratische stelsel dat na de "bevrijding" (haakjes van Van Roy) werd hersteld.

De VlaamSSche Kronijken

Het boekje dat Johan Anthierens, Hugo De Schampheleire, Hugo Gijsels, Jan Willems en Carl-Jan Toornvliet bij EPO/Halt hebben uitgegeven kan beschouwd worden als de tegenvoeter van het hiervoor besproken boek (3). Historisch-kritisch beschouwd bestaat er evenwel weinig verschil. Deze auteurs nemen het evenmin al te nauw met de bronnenstudie. Waar Van Roy nog trachtte een verklarend verband te zoeken, ontbreekt hier elke verklaring. De auteurs die overduidelijk niet veel afweten van de materie waarover ze schrijven, scharrelen hier en daar, bij voorkeur uit repressiedossiers en de oorlogspers, wat feiten bij elkaar over mensen die een zekere bekendheid genieten. Daaruit moet blijken dat de personen in kwestie geheuld hebben met de nazi's. Vervolgens brengen ze enkele gegevens samen die moeten aantonen dat na de oorlog de opvattingen van deze nazi's of quasi-nazi's nauwelijks zijn veranderd. Het gebruikte recept is klassiek : A zit in een organisatie waar ook B in zit. B kent bovendien C die ooit eens lovend sprak over D. E is de zoon van B en knapte een klus op voor A... Als dat geen bewijs is dat de zwarte horden van weleer mekaar door dik en dun zijn blijven steunen. Het geheel is bovendien gesteld in een taal die men enkel zou verwachten in de ergste repressieperiode.

Passeren de revue : de familie Rochtus (de clan X uit Antwerpen met de gekende notaris), Felix Timmermans "de literatuurstier van de nazi's", Arthur De Bruyne "de letterknecht van zwart Vlaanderen", André Leysen die als 16-jarige lid was van de Vlaamse Hitlerjeugd en dus "zwarte jaren" achter de rug heeft en Bert Peleman, de dichter die tijdens de oorlog een vooraanstaand VNV-er was en militair collaborateur. Verder wordt een hoofdstuk gewijd aan de VMO en de Ijzerbedevaarten. De geïnformeerde lezer leert over deze personen en organisaties niets nieuws in "De VlaamSSche Kronijken". Voor wie de uiterste rechterzijde in zijn hemd gezet wil zien is dit ongetwijfeld een lekker boek, historisch is het jammer genoeg waardeloos.

Rex

Een recente studie van Carl Strikwerda (4) over de Belgische lagere middenklasse kiest deze invalshoek als uitgangsbasis. De Amerikaanse onderzoeker wil een bijdrage leveren tot de fascismetheorie. Hierin wordt algemeen aangenomen dat de lagere middenklasse sterk werd aangetrokken door het fascisme vanuit economische motieven. Door de economische crisis en door sociaal-economische mutaties zoals de toenemende schaalvergroting in de distributiesector, ziet de kleine middenstander zich bedreigd door proletarisering. De "white collar worker" van zijn kant voelt zich sociaal bedreigd door de zich organiserende en geradicaliseerde "blue-collar workers". Onder invloed van deze bedreigingen evolueert de kleine middenklasse massaal naar het fascisme toe. Strikwerda voert aan dat tot hertoe de historici zich al te zeer hebben laten leiden door de situatie zoals die zich in Duitsland voordeed. Door de Belgische casus toe te lichten wil hij een correctie aanbrengen. Het feit dat het vooral economische motieven zijn die de kleine middenklasse naar het fascisme drijven, is ook zijn uitgangspunt. Maar in België is die kleine middenklasse op een andere manier aanwezig in de maatschappij, zij voelt zich bedreigd door andere sociaal-economische factoren terwijl de traditionele politieke krachten er in slagen hen te recupereren en te integreren in het maatschappelijk bestel om zodoende de fascistisering tegen te gaan. Hetgeen in Duitsland door allerlei factoren niet lukte, lukte in België wel.

Strikwerda begint met erop te wijzen dat in België de klasse van kleine winkeliers en neringdoeners in verhouding veel talrijker is dan in andere geïndustrialiseerde Europese landen. Tijdens het interbellum wordt de klasse nog groter en de depressie versterkt die trend. Zij zijn evenwel zeer zwak georganiseerd en kunnen zodoende hun eisen politiek niet doordrukken terwijl de georganiseerde arbeidersbeweging een steeds groeiende macht vormt en ook het grootkapitaal nadrukkelijk in de politiek aanwezig is. Strikwerda verklaart de aangroei van Rex als een poging van de kleine middenklasse om politiek aan de bak te komen. Het snel ineensinken van Rex is te wijten aan het feit dat de traditionele machten in België het signaal begrepen hebben en met toegevingen en recuperatiepolitiek Rex de wind uit de zeilen nemen.

De zwakte van Strikwerda's betoog zit hem in het feit dat hij onvoldoende onderscheid aanbrengt tussen Vlaanderen en Wallonië. Reeds in zijn inleidende beschouwingen over de positie van de kleine middenklasse in de Belgische context laat hij na op te merken dat het voorko-

men van deze klasse in Vlaanderen, dat ook nog tijdens het interbellum fundamenteel agrarisch blijft, sterk verschilt van haar positie in het vroeg geïndustrialiseerde Wallonië. Strikwerda beperkt zich in zijn artikel ook tot de studie van Rex. Het is duidelijk dat hij met het Vlaams-nationalisme geen raad weet en dus ook niet kan verklaren waarom deze stroming geen aanhang inboet. Niettegenstaande dat, maakt Strikwerda hoofdzakelijk op basis van bestaande literatuur een boeiende analyse van de Belgische lagere middenklasse tijdens het interbellum. Daarmee levert hij als buitenlander een zeldzame bijdrage tot de Belgische historiografie die zich, zoals hij zelf schrijft, al te exclusief richt op de bestudering van de industrie, de financiële instellingen en de georganiseerde arbeidersbeweging. Studies over de lagere middenklasse zijn inderdaad voorsnog zeer zeldzaam, al dient in dit verband opgemerkt dat, de overigens goed geïnformeerde, Strikwerda het werk van de Gentse historicus Frank Uytterhaegen niet schijnt te kennen.

Noten

1. Jan Creve, "Recht en Trouw. De geschiedenis van het Verdinaso en zijn milities", Antwerpen, Soethoudt & Co, 1987, 138p.
2. Louis Van Roy, "Het taboe van de kollaboratie", Kapellen, DNB/Uitgeverij Pelckmans, 1987, 223p.
3. Johan Anthierens, Hugo De Schampheleire, Hugo Gijssels, Jan Willems en Carl-Jan Toornvliet, De VlaamSSche Kronijken, Berchem, EPO/Halt, 1987, 141p.
4. Carl Strikwerda, "The Belgian lower middle class between the wars" in : Rudy Koshar (ed.), "Splintered classes : The European lower middle classes in the age of fascism". London; New York, Holmes and Meier, 1987.